

„Приковаващ вниманието разказ за смелост
и за едно невероятно приятелство по време
на Втората световна война!“ – **New York Times**

ЖЕНАТА

СЪС

СИНЯТА

ЗВЕЗДА



Пам Дженоф

СН
СОФТПРЕС

1

Сади

Краков, Полша

Март 1942 г.

Всичко се промени в деня, когато дойдоха за децата.

Трябваше да кротувам в тясното пространство под покрива на триетажната сграда, в която живеехме с дванайсет други семейства в гетото. Мама ми помагаше да се скрия там всяка сутрин, преди да отиде на работа във фабриката, като ми оставяше чиста кофа, която да ползвам за тоалетна, и строго ме предупреждаваше да не мърдам от там. Точно този ден обаче ми стана студено и скучно в тясното помещение, където не можех нито да тичам, нито да се движа, нито дори да се изправя. Минутите се влачеха в пълна тишина, прекъсвана само от шумоленето на невидимите деца, няколко години по-малки от мен, скрити от другата страна на стената. Всички бяхме затворени в отделни тесни помещения, без място за тичане и за игри. Другите си бяха измислили един вид морзова азбука и си изпращаха съобщения с почукване и драцене. Понякога от скука и аз се включвах.

„Свободата е там, където я намериш“ – често казваше баща ми, когато се оплачех. Татко възприемаше света по свой си начин. „Най-жестокият затвор е в собствените ни мисли.“ Лесно му беше да приказва. Въпреки че тежкия физически труд в гетото беше далеч от професията му на счетоводител отпреди войната, той поне излизаше всеки ден и се срещаше с други хора. Не беше затворник като мен. Почти не бях излизала от нашата сграда, откакто преди шест месеца бяхме принудени да напуснем апартамента ни в еврейския квартал, намиращ се близо до центъра на града, и да се преместим в Подгуже на южния бряг на реката, където бе създадено гетото. Искях нормален живот, моя си живот, да тичам свободна отвъд стените на гетото до всички места, които някога познавах и приемах за даденост. Представях си, че отивам с трамвая до магазините на „Ринек“ или на кино, или че обикалям из древните тревисти хълмове край града. Искаше ми се поне най-добрата ми приятелка Стефания да беше сред децата, които се криеха наблизко. Тя обаче живееше в другия край на гетото, където бяха настанени семействата на еврейската полиция.

Този ден обаче не суката или самотата ме накараха да изляза от скривалището си, а гладът. Винаги съм имала голям апетит, а тазсутрешната закуска се състоеше едва от половин филия, дори по-малко от обикновено. Мама ми предложи своята порция, но знаех, че на нея ѝ трябвават сили за предстоящия дълъг работен ден.

С напредването на деня празният ми корем започна да ме боли. В съзнанието ми изникваха неканени видения на ястия, които бяхме яли преди войната: гъста гъбена супа, вкусен борш и кнедли – пухкавите, сочни кнедли, които баба майсторски приготвяше. Към обяд вече толкова ми прималая от глад, че се престраших да напусна скривалището и да сляза в общата кухня на приземния етаж, чието единствено обзавеждане се състоеше от печка само с един работещ котлон и мивка, от която капеше блудкава кафява вода. Не отидох за храна – дори и да имаше, никога не бих откраднала. Искях само да проверя за някоя изостанала троха в шкафа и да напълня корема си с чаша вода.

ЖЕНАТА СЪС СИНЯТА ЗВЕЗДА

Зачетох се в намачканата книга, която си бях донесла, и остананах в кухнята по-дълго, отколкото би трябвало. Това, което най-много не ми харесваше в таванското скривалище, беше, че бе твърде тъмно за четене. Винаги съм обичала да чета и татко пренесе колкото можеше повече книги от стария ни апартамент въпреки възраженията на мама, която настояваше, че трябва да отделим повече място в чантите за дрехи и храна. Именно баща ми възпита в мен любовта към четенето и насърчаваше мечтите ми да следвам медицина в Ягелонския университет, преди германските закони да направят това невъзможно, като първо забраниха на евреите да учат, а после окончателно затвориха университета. Дори в гетото в края на дългите си, тежки работни дни той обичаше да ми преподава и да обсъжда различни идеи с мен. Преди няколко дни незнайно как ми бе намерил нова книга – „Граф Монте Кристо“. Но в скривалището на тавана беше твърде тъмно, за да чета, а вечер преди вечерния час и задължителното угасяване на лампите почти нямаше време. Още малко, казах си, като прелистих поредната страница в кухнята. Още няколко минути нищо нямаше да стане.

Точно когато облизвах неизмития нож за хляб, на улицата се чу свирене на гуми и груби гласове. Вцепених се и едва не изпуснах книгата. Улицата се изпълни с есесовци, гестаповци и отвратителните им слуги от Юдишер орднунгсдинст – еврейската полиция на гетото. Това беше *акция*, внезапен непредизвестен арест на големи групи евреи, които трябваше да бъдат отведени в лагерите. Точно по тази причина трябваше да се крия по цял ден. Изскочих от кухнята, пресякох коридора и хукнах нагоре по стълбите. Отдолу се чу силен трясък от разбиването на входната врата и агентите нахлуха. Нямах време да се скрия отново на тавана.

Затова изтичах в квартирата ни на третия етаж. Сърцето ми биеше почти до пръсване, докато отчаяно си мечтаех да имаме голям гардероб или шкаф, където да мога да се скрия в тясната ни стая, която беше почти празна, освен един скрин и леглата. Знаех, че има и други места, като фалшивата стена, която едно от другите семейства бе издигнало и боядисало в съседната сграда преди по-малко от седмица. Това беше твърде далеч, нямаше как да стигна. Погледът ми се спря

върху сандъка до леглото на родителите ми. Мама ми бе показала как да се скрия там, малко след като се преместихме в гетото. Упражнявахме го като игра – мама отваряше сандъка, аз влизах и тя хлопваше капака.

Сандъкът беше ужасно скривалище, изложен на показ по средата на стаята. Но нямаше друго място. Трябваше да пробвам. Изтичах до леглото, вмъкнах се в сандъка и с мъка затворих капака. Благодарих на Бог, че съм дребничка като мама. Винаги съм мразила ниския си ръст, заради който изглеждах поне с две години по-малка. Сега това и тъжният факт, че след месеци на недояждане в гетото бях станала още по-хилава, беше благословия. Все още се побирах в сандъка.

По-рано, когато тренирахме, мама покриваше капака с одеяло или дрехи, но сега, разбира се, нямаше как аз да го направя. Така сандъкът бе изложен на показ и всеки, който влезеше в стаята, веднага щеше да го види и можеше да реши да го отвори. Свих се на кълбо и притиснах коленете си с ръце. Бялата лента със синя звезда на ръкава ми, която всички евреи трябваше да носят, се впи в кожата ми.

От съседната сграда се чу силен трясък от разбиването на фалшивата стена с чук или брадва. Агентите бяха открили скривалището по твърде прясната боя. Чух писъци на непознат глас, когато намериха там дете и го извлякоха навън. Ако бях избягала там, и мен щяха да хванат.

Някой се приближи до вратата на апартамента ни и я отвори с ритник. Сърцето ми се сви. Чух дишането на мъжа, усещах как погледът му шари из стаята. *Съжалявам, мамо*, помислих си, като си представих укора ѝ, че съм слязла от тавана. Подготвих се, че ще ме открият. Дали щяха да бъдат по-снизходителни, ако доброволно се покажех и се предадох? Шумът от стъпки се отдалечи. Германецът явно продължи по коридора, като спираше пред всяка врата и оглеждаше.

Войната дойде в Краков един топъл есенен ден две години и половина по-рано, когато за първи път прозвучаха сирените за въздушна тревога и играещите на улицата деца се разбягаха по домовете си. Животът стана труден, макар че най-лошото все още не беше дошло. Храната не достигаше и

ЖЕНАТА СЪС СИНЯТА ЗВЕЗДА

трябваше да се редим на дълги опашки за най-обикновените продукти. Веднъж нямаше хляб цяла седмица.

После, преди около година, по заповед на Генерал-губернаторството всички евреи от околните градчета и села бяха докарани в Краков. Идваха с хиляди, замаяни и носещи на гръб кой каквото е успял да вземе. Отначало се чудех как всички ще се сместят в Казимеж, и бездруго твърде тесния еврейски квартал. Но новопристигналите бяха принудени да се настанят в една пренаселена част на индустриалния район Подгуже, на другия бряг на реката, като новообразуваното гето бе оградено с висока стена. Мама работеше за „Гмина“, местна еврейска организация, където помагаше на преселниците да си намерят нов дом. Затова често канеше различни познати на вечеря, преди да бъдат пратени в гетото завинаги. Те споделяха за събитията в родните си градове. Разказите им бяха толкова ужасяващи, че не беше за вярване, и мама често ме отпращаше от стаята, за да не слушам.

Няколко месеца след създаването на гетото ни заповядаха и ние да се преместим там. Когато татко ми каза, не исках да повярвам. Ние не бяхме бежанци, а коренни жители на Краков, живеехме в апартаментата ни на улица „Майзелс“, от както се помнех. Мястото беше идеално: в покрайнините на еврейския квартал, но в непосредствена близост до забележителностите и глъчката на центъра и достатъчно близо до кантората на татко на улица „Страдомска“, за да може да си идва да обядва у дома. Апартаментът ни беше над едно кафене, където всяка вечер свиреше пианист. Понякога музиката проникваше в кухнята ни и татко подхващаше мама и двамата танцуваха валс под тихите звуци. Но пред новата заповед всички евреи бяха еднакви. В срок от двайсет и четири часа. По един куфар на човек. И светът, който познавах, изчезна завинаги.

Надникнах през тесния процепа на сандъка и се опитах да видя малката стая, в която живеех с родителите си. Знаех, че сме късметлии, защото имаме цяла стая на наше разположение – привилегия, защото баща ми беше бригадир във фабриката. Други бяха принудени да живеят по две-три семейства в един апартамент. Но все пак беше тясно в сравнение

с истинския ни дом. Постоянно се бутахме един в друг, а гледките, звуците и миризмите на ежедневието се усилваха многократно.

– *Kinder, raus!* – крещяха периодично агентите, обикалящи по коридорите. „Децата вЪн.“

Това не беше първият случай, когато немците идваха, за да отведат децата през деня, когато родителите им са на работа. Но аз вече не бях дете. Бях на осемнайсет и също можеха да ме вземат на работа като други мои връстници и някои дори по-малки от мен. Виждах ги да се редят на опашка всяка сутрин, преди да тръгнат към фабриките. Всъщност исках да работя, макар че като гледах колко бавно и болезнено ходи баща ми сега, прегърбен като старец, и как мама се връща с напукани и кървящи ръце, разбирах, че условията са нечовешки. Да работиш, означаваше да можеш да излизаш, да се виждаш и да говориш с други хора. Укриването ми беше повод за много спорове между родителите ми. Татко смяташе, че трябва да работя. Трудовите карти имаха висока стойност в гетото. Работниците бяха ценени и беше по-малко вероятно да бъдат депортирани в лагерите. Но мама, която рядко спореше с баща ми за каквото и да било, не позволяваше.

– Много е слаба за възрастта си. Работата е твърде тежка. Най-безопасно е да не се показва.

Скрита в сандъка сега, в очакване да ме намерят всеки момент, се питах дали все още щеше да мисли, че е права.

Накрая в сградата настъпи тишина, последните ужасни стъпки стихнаха. Все още не смеех да помръдна. Това беше тяхната тактика да хващат криещи се хора – преструваха се, че са си тръгнали, а чакаха в засада. Стоях неподвижно, страхувах се да изляза от скривалището си. Ръцете и краката ме боляха, после изтръпнаха. Нямах представа колко време е минало. През процепата видях, че в стаята е станало по-тъмно, като че ли слънцето вече се е снишило.

След известно време пак чух стъпки – този път тътренето на краката на работниците, връщащи се мълчаливи и изтощени от дългия ден. Опитах се да изляза от сандъка, но мускулите ми се бяха схванали и ме боляха, движенията

ЖЕНАТА СЪС СИНЯТА ЗВЕЗДА

ми – сковани. Преди да успее да се измъкна, вратата на апартамента ни се отвори и някой влезе в стаята – леки и припрени стъпки.

– Сади!

Беше мама, гласът ѝ звучеше на ръба на истерията.

– *Jestem tutaj* – извиках. *Тук съм.*

Сега, щом тя беше тук, щеше да ми помогне да се раздвижа и да изляза. Но гласът ми бе затулен от стените на сандъка. Когато се опитах да отворя резето, то заяде.

Мама хукна от стаята обратно в коридора. Чух я да отваря вратата към тавана и после да тича нагоре по стълбите да ме търси.

– Сади! – изкрещя отново.

После заповтаря безспир „детето ми, детето ми“, докато ме търсеше, но не ме намираше и гласът ѝ премина в писък. Мислеше, че са ме отвели.

– Мамо! – изкрещях аз.

Тя обаче беше твърде далеч, за да ме чуе, и собствените ѝ викове бяха твърде силни. Отчаяно отново се опитах да се измъкна от сандъка, но безуспешно. Мама изтича обратно в стаята, като не спираше да крещи. Чух скърцане от отварянето на прозореца и усетих полъха на студен въздух. Най-сетне събрах сили и блъснах с рамо капака на сандъка толкова силно, че той помръдна. Резето се отвори.

Измъкнах се и бързо се изправих.

– Мамо? – Беше застанала в най-странната поза, която бях виждала, с един крак на перваза на прозореца. Стройната ѝ фигура се открояваше на фона на студеното сумрачно небе. – Какво правиш?

За секунда си помислих, че ме търси навън. Но лицето ѝ беше изкривено от скръб и болка. Тогава разбрах защо е застанала на перваза. Мислеше си, че са ме взели заедно с другите деца. И не искаше да живее повече. Ако не бях излязла от сандъка навреме, мама щеше да скочи. Аз бях единственото ѝ дете, целият ѝ свят. Предпочиташе да се самоубие, вместо да живее без мен.

Побиха ме тръпки. Изтичах до нея.